

ՌԲԱԳԻՐ ԶՄԻՒՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՐԻ ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՆԻԱ ՇԱԲԱԹ 11 ՕԳՈՍՏՈՍ 1862

ԹԻ 681

ԶՄԻՒՆԻԱ 11 ՕԳՈՍՏՈՍ

ՔԱՂԱՔԱՐԻ ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԵՒԱՐԶ

ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

Հայոց ազգին անդրանիկ լրագիրը, Արարատեան Արշալոյսը այսօր իւր քառերորդ երրորդ տարին կը բացենք, զոհանալով զԱստուծոյ՝ որոյ անհուն ողորմութեամբ ողջամբ և անընդհատ շարունակութեամբ հասաւ մինչև այս օրս :

Ներկայ բարեպատէ հոգիւս, Արարատեան Արշալոյսը կը պարտաւորի նաև իւր անկեղծ շնորհակալութիւնը յայտնել յարգոյ հասարակութեան ազգիս, մերձաւորաց և հեռաւորաց, և մանաւանդ շնորհատանի հայկազուն բնակչաց, որոց ամենուն ազգասէր դործակցութեամբ լրագիրին՝ ըստկարի իւրում, իւր հայրենասիրական ծանր պաշտօնը քննանելով տաքի յաջողութեամբ կատարեց ի նը պատ քաղաքական և ուսումնասիրական յառաջգիւ միութեան ազգիս, այնինչ յընթաց յիշեալ միջոցին ուրիշ շատ լրագրութիւններ ծնան և մեռան քիչ ժամանակուան մէջ :

Արշալոյսը այս երկայնակեցութիւնը, զոր մեք չեմք երկմտիր երկնային օրհնութեանը վերընծայելու, կընայ ապացոյց մի համարուել որ մեր լրագրոյն գրութիւնը հաճելի և ընդունելի եղած է ազգին մեծագոյն և ողջամիտ մասին :

Ուստի պիտի յարատեւեմք այս գրութեանը մէջ : Եւ հայրենասիրութիւն, իշխանսիրութիւն և իշխանասիրութիւն քարոզել միշտ, առանց երբեք խոհեմութիւնը ձեռքէ ձգելու : քանզի, ըստ մեր կարծեաց, անհար է որ լրագրութիւն մի յառաջագիւ և օգտակար ըլլայ ազգին, առանց իրեն ա :

ՔԱՂԱՔԱՐԻ ԱՅԻՆՔ

Գերատառնա հրատարակող Արշալոյս լրագրոյ :
Ի Զուլա, 20 Մայիս 1862 :

Ընդունելով զթիւթս 669—670 թիւ պատուական լրագրոյց յաւակաբար հասաւ եղէ սկզբնական անցից երկպառակութեանն որ տեղի ունեցաւ ի մէջ մեծապատիւ համագրեացն որ ի կարկաթայ՝ բաժանելով զնոսա յերկու կուսակցութիւնս : Ի մասին այնմ առարկայի, հարկաւոր համարեցի գլխաւոր տեղեկութիւնս հանդերձ մասնաւոր գլխաւորութեամբն ի լոյս ընծայել : Գիցանկարդքն ունեցող հաւատարմ ծանոթութիւնս ըստ այնմ մասին, ունեցին զէթ ուրուողծարք մասնաւոր տեղեկութիւնս, որպէսզի յառնեն նոցա զխորհրդածութիւնս յաղագս այնր երկպառակութեան, արասցին ի բաւարարար և առանց չփոխ դատողութեանց :

Ա. Ըստ տեղեկութեանց զորս ընկալումք յամենայն ազգային լրագրաց, հոգի երկպառակութեան՝ որովս ական տարապիտիկ, այց եւ ամենայն նշանաւոր քաղաքացի և հասարակութեան ուրանոր կան համադրեք : Վասնորոյ թերեւ ազգեցութիւն նոյն տարապիտիկ երկպառակութեանն իցէ աներեւոյթ պատճառն ի վեր երեւելոյ գծաւորութեանն ի մէջ Հայոց կարկաթու : Եթէ իցէ այդ, ըստ բերմանց ժամանակին անշուշտ ամենայն ազգասիրաց զպայմանք ըստ ձեռ գգացմանց «կըցաւ ի սրտէ» և պարտական է հայցել ի հեռանէ, զի շնորհալից զէր և զխաղաղութիւն աղբի մերում, և անհետ աւրացէ զդէր աղբալործան երկպառակութեան :

Բ. Ըստ իմ տկար դատողութեան, չարժանիք և սկզբնական պատճառ ո՛ր իցէ երկպառակութեանց, առնուն զձագուն նախ յանշուտայ, զոր կամ զորս զըզուին

ուշնորդ ունենալով զխոհեմութիւնը :

Յօդուածնիս կը վերջացնեմք, աղաչելով խոնարհաբար զյարգոյ հասարակութիւնը շարունակել միշտ իւր համակրական սէրը և իւր ազգասիրական քաղաքութիւնը, որով մինչև յայսօր հաճեցաւ պատուել զլրագրութիւն մեր յօդուած ընդհանուր ազգիս :

ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Իտալիոյ գործքերը ծանր ու վտանգաւոր կերպարանք մի կը ստանան : Տիեզերահոգի կարկաթի զօրակալը, որուն վերայ խաղացի ժողովուրդը չափազանց վստահութիւն և ջերմասէր համակրութիւն ունի, իւր հրապարակական գրգռիչ ատենաստութիւններով, բոլոր խաղացիները ոտք հանելու կաշխատի, որոց զլուր անցնելով կուգէ հոռոմ և Վ. Եւեռտի վրայ յարձակիլ :

Կարկաթի այսպիսի յանդուգն գիտնալործութիւն մի, իտալիոյ հարաւային քաղաքները կը պտտի, շրջապատեալ խուռ բազմութեան ժողովուրդեան, ուրոց հայրենասիրական զգացմունքը զարմանալի կերպիւ կը բորբոքէ իւր ետնդուն հրապարակաստութիւններով : Անցեալները Սիրիոյ զօրք և Բալթի միջի դործաւորաց ընկերութեանց պատրամաւորներուն առջև այսպէս խօսեցաւ : «Կանխեմք չէ, կամ, յորժամ սկսուեցաւ, պէտք է աշխատել լընչն ցնելու այն դործը : Եւ լընչնեցելու համար ուրիշ բան հարկաւոր չէ, բայց միայն զէնք և մարդիկ ըստ բաւականին : Երբ ազգը հարկ եղածէն աւելի կընայ մատակարարել թէ՛ զէնք և թէ՛ զմարդ : Երբեք միայն պատերազմի ժամանակ, իւր ժողովուրդեան հարկերն 13ը կուտայ : Իսկ իտալիան միայն հարկերն 10 տարով, երկու միլիոնէն աւելի պատերազմական մարդիկ կընայ պատրաստել : Այսպիսի զօրութեամբ մի կընամք, ստանց արիւն թափելու, և՛ հոռոմ երթալ և՛ Վ. Եւեռտի : Կաղզիան և Եւրոպոյ

«Կիբ իմն և անոնքին նպատակ» (չառն չար կամ բար) յաղագս անկեղծ ձեռնարկութիւն ինչ : Իւ յայն ժամ օգնական և ներհակական կուսակցութիւնը կը լինի ի վեր, զի ձեռնարկութիւն ինչ կամ լրատու կամ առանց իրաւանց լինի : ուստի և յամենայն ժամանակ ի հասարակութեան խոր չափական մարդիկ պաշտպանողք կը լինի կուսակցութեանց : որով կայծն փոքրիկ մարտի, յորձանաբար թաւալի, և ի հոր վաստէ պէզզեցիկ մարմանքս՝ զոր սէր և մարտնչութիւնն դարմանալ էր մեծամեծ վատաւորք :

Գ. Երկաթալիս պատճառ երկպառակութեանն յուզելոյ արդ ի մէջ Հայ հասարակութեանն կարկաթայ քաղաքի, եղէ քաջանայն որ երբեմն էր վտանգաւոր առ մեծապատիւ Առաջնորդին Զուգայոյ : Զայն յայն ձեռնարկութիւն հրապարակեցին «Երբեքին նպատակ իւր և կիրք» որք աներեւոյթապէս զօրացեալ էին ի փառաստութեան և յընկերատեցութեան : Իսկ երկաթալիս թաղուցալ կային այնքով ընդ զլուր հայրենասիրութեան և ազգասիրութեան : Հաստատեցից դատարար :

Դ. «Երբեքին նպատակ նորա և կիրք» էր լինել զպիկ որ ըստ համարաց և ըստ պատուոյ մասին ի մէջ ամենայն քաջանայն, որ կան և կային յամենայն վիճակ հընդկատանի և Պարսկաստանի : այսինքն լինել զհրապարակութեան և միմիայն անդադական ըստ պատուոյն(1) :

(1) Բազում անգամ գրեալ է նա թէ յայն ժամանակի գոհարն ընդ խեցոյ համարի մի : Թէ «Գի» գիլ էր զանգաթիլ են մի զին», քէ «հաստ և բարակն է մի զին, վայ գայ բարակ մանողին» : Զայնոնիկ ասելով՝ գոհարն՝ գիլի՝ գարակ մանողն կամեցաւ և ցուցանել զինքն, և գիլի՝ զինքն և գոհար մանողն՝ գոհարն հաստապատիւ եղէ ընդ ինքեան :

քաղաքականութիւնը իրաւունք պիտի տան մեզ, և Աստրիան ետ պիտի քաշուի : Հաւատարմ լընչք թէ իրաւանց զօրութիւնը՝ զօրութեան իրաւունքին մէջ փնտռելու է :

Մեր ընթերցողները կընան երեւակայել թէ այսպիսի և աւոր նման ատենաստութիւնները՝ կարկաթի նման յաղթական զօրակալեմ մը իտալացի վտանգուն երկտասարգաց ուղղուելով : Ի՛նչ օրինակ ազգեցութիւն և որչափ զօրաւոր ու անսանձ շարժում կը պատճառեն :

Հաւալին այն է, որ կարկաթի զօրակալը իւր ատենաստութեանց մէջ չաղաքի թշնամանակ խօսքեր զրուցելու ընդգէմ «Կարկաթին յորդոգին» որուն ընթացքը շարաշար կը պատարակէ «աղղիացի զօրքը հոռոմն չհանելու համար» : Վ. Եւեռտիս յիշեալ զօրակալը և իւր բազմութիւն կուսակցիները ու համակրները ժամանակէ մը ի վեր զանազան կերպիւ, սաստիկ ատենութիւն կը յայտնեն Կաղղիացոյ կայսեր դէմ : Այս ատենութիւնը՝ անտարակոյս կընայ վտանգաւոր հետեւութիւններ ունենալ իտալիոյ անկախութեանը համար, կամ անոր կատարեալ անհատութիւնը կընայ ևս առաւել երկար ժամանակ ուշացնել : Վ. աստորոյ իտալիոյ ճշմարիտ բարեկամները իրաւամբ կը ցուին կարկաթի այս անխոհեմ ընթացքին վերայ :

Իրաց այս դժբաղդ վիճակին մէջ, Վ. Եւեռտիս իմանալով թաղաւորը արժան համարեցաւ հետեւեալ յայտարարութիւնը ուղղել իւր ժողովուրդեան : «Խաղաղութիւն»

«Այնինչ Եւրոպան ազգին խոհեմութիւնը կը զոյգէ և անոր իրաւունքը կը ձանձնէ, յաւակի սրտիւ կը տանեմ որ անփորձ երկտասարգներ խաղաղութիւն և մոռնալով անմեր ըստաղոյն դաշնակցոյ ունեցած երախտագրութեան պարտքերն, Հոռոմ անունը պատերազմի նըշանակ մի կընեն : երբոր այս անունը մեր փախաբանաց և մեր հասարակաց ճգնաց առարկան է :

«Հաւատարմ» մտաւ ազգային օրինաց որոց պահ

Զօրաւոր այդ իւրում նպատակի ունէր զեւր և ըզ շնորհս սրբազան Առաջնորդին իւրոյ առ ինքն : որ եւ նմա զարտօնութիւն առաւելելով թեւափոխմանով անխոհեմութեան զառաքանակութեան և զարդարեաց զլամ շորա Հայրապետական պարզեալ խաչիւ և Ուստայ կայսերական շքանշանաւ : Ունէր զօրութիւն զսէր Հայ հասարակութեանն կարկաթայ քաղաքի անինքն, զազատութիւն տեղոյն, զլինել մարդ որ անտուն անկին և անժառանգ(2) և զլինելու արդար զնոսաութիւնն որ է յեսան կրից(3) :

Որչափ ինքն ի փառս և ի պատիւ վերած ամենայն յառաջագիւլութիւն նկատիւ, այնչափ և մեծանայր և

(2) Տո՛ւն կին՝ Եւրապոյն, ըստ իմ դատման, սանձ դեն կրից մարդոյ, վասն ոչ ընդարձակ արշաւելոյ յասպարեզ կամապաշտութեան : Զի մարդ որ տանութեւ Եւրապոյն հայր, քէ ոչ ի սէր անձին իւրոյ, գոնեայ ի սէր սիրելեացն յօժարի՝ Եւրապոյ համարի գնայ յաբաւոն շաւիղ խոհեմութեան, խորշով յառապարացն կամապաշտութեան : Իսկ մարդ սոսկ՝ այսինքն անտուն, անժառանգ Եւրապոյն ընդ բոնանայ կրիցն ի յամառութեան զիմէ Եւրոպոյն և մտադիր լինի զկամապաշտութեան ի զլուր հանել զկիրս ասելով՝ քէ մի «չոր գոյիս ունիմ, Եւրոպոյն կամիմ անցնելու եմ» :

(3) Ո՛չ ամենայն սք գրաբիւ՝ զընդունեալ ինքեան յԱստուծոյ, ի զորմ ա՛ն ի բարութեան կողմն, այլ գրաբի ինչ առնէ գործի յաղագս չարութեան : Բան Մարգարէին գոր առնէ քէ «վայ՝ ձեզ, որ արբեալոյց էք Եւրոպոյն զիմէ, քէ ինձ քէ յաղագս այնպիսեաց իցէ, որք ունին արբեցութեան ձոխութեան կամ վատարար կրից :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ